

SUMMARY**Oleksandr Lykyanenko****EDUCATORS' «ATHEISTIC GUARD» DURING DE-STALINIZATION PERIOD**

Faith and education hardly dealt in the Soviet society. How did the higher school influence the religiosity of the people? Where were the hit-points of science and religion? Was there a faith problem within the closed group of educators during «the wreath period»? This thesis is called to cover those questions.

Keywords: atheism, religion, pedagogical institute, students, teachers, destalinization.

Георгій Филипович

РОЛЬ ПАТРІАРХА ЙОСИФА СЛІПОГО В САМОЗБЕРЕЖЕННІ ДІАСПОРИ УКРАЇНЦІВ

Йдеться про діяльність патріарха УГКЦ Йосифа Сліпого спрямовану на етноконфесійну і культурну консолідацію українців діаспори в умовах кризи і нестабільності міжрелігійних відносин. Ідея патріархату, яку послідовно втілював предстоятель УГКЦ, стала ключовою в цих процесах, забезпечивши врешті Церкві авторитетний статус в християнській родині та зберігши українців від асиміляції і знищення.

Ключові слова: УГКЦ, патріарх Йосиф (Сліпий), національна консолідація, етнорелігійна ідентифікація.

У 2012 році, коли виповнюється 130 років з дня народження митрополита Української Греко-Православної Церкви Канади Іларіона (Огієнка) і 120 років з дня народження Патріарха Української Греко-Католицької Церкви, Сповідника віри Йосифа Сліпого, з особливою актуальністю постає проблема ролі особистості в історії, значення релігійних діячів в консолідації віруючих Церкви, в ідентифікації українських християн за кордоном. Ці дві могутні фігури зіграли вирішальну роль в історії українських православних і греко-католицьких віруючих в другій половині ХХ століття. Окормлюючи свою паству практично в одну історичну епоху, її лідери долучилися до формування самодостатніх Українських Церков. Їхня діяльність може бути визнана взірцевою, своєрідним золотим віком у етноконфесійній консолідації та ідентифікації українців за кордоном. Форми, стиль і методи керування Церквами, які впровадили і митрополит Іларіон, і патріарх Йосиф, подають приклад багатьох ініціатив, які працювали б і сьогодні, згуртовуючи українців діаспори, кількість яких нині зростає.

Предстоятелі названих Церков опинилися за кордоном не з своєї волі, а в силу історичних обставин – тоталітарної політики комуністичного

режиму, переслідувань вірян українських Церков з боку радянської влади за їх релігійні та політичні переконання, за діяльність, спрямовану проти пануючої диктатури і комуністичних ідеалів. Відтак владики виїхали з України у статусі вигнанців, знаючи, що повернення туди для них вже майже неможливе. Тому наступний етап свого життя вони почали як емігранти, поповнивши ряди багатомільйонної української діаспори.

Біографії Івана Огієнка (митрополита Іларіона) від 1920 року – часу еміграції в Польщу після знищення УНР і Йосифа Сліпого від 1963 року – часу звільнення з ув'язнення із радянських таборів і виїзду до Рима є індивідуальним переломленням сукупної історичної долі мільйонів українців, які опинилися за межами рідної країни. Водночас у персональних долях цих владик нібито втілюється колективний досвід українців за кордоном, понад півсторічне життя декількох їх поколінь. Владики на собі відчували, що означає бути емігрантом, як важко в чужому середовищі зберегти свою національну і релігійну totoжність, проте вони жодним чином не виявляли свого сумніву в необхідності збереження в собі, в діаспорних поселенцях українськості й християнськості. Владикам вдалося за цих умов не тільки самим залишитися віруючими патріотами, а й вселити відчуття своєї унікальної української культурної та етнорелігійної приналежності мільйонам свівітчизників за кордоном, згуртувати їх навколо національних та християнських цінностей, навколо Української Церкви, надати українській діаспорі впевненості у житті, у своєму історичному призначенні.

Життя і діяльність Патріарха Йосифа Сліпого неодноразово ставали об'єктом дослідження багатьох істориків, релігієзнавців, богословів¹. Існує обширна бібліографія праць самого Патріарха. Але кожний дослідник фокусує свою увагу на тих моментах, які є предметом його наукового пошуку у спадщині і житті Йосифа Сліпого. Виходячи з того, що метою цієї статті є з'ясування ролі Йосифа Сліпого у консолідації та самовизначенні українців діаспори, що не знайшло поки що цілісного висвітлення у наявній літературі, автору довелося, базуючись на архівних матеріалах, фактично вибудувувати схему особливої ідентифікаційної місії-покликання Патріарха УГКЦ.

Історія греко-католицької діаспори подібна до долі православних українців за кордоном, які однаково прагнули своєї української церкви. Середина ХХ століття виявилася для Церкви, зокрема греко-католицької, складною і безперспективною. Зазнавши серйозної тривалої асиміляції, вона була на грані втрати Східного обряду, стояла за крок від переходу на

римо-католицькі традиції, що означало б фактичне знищення унійного проекту, що постав у 1596 році як унікальний спосіб поєднання християнського Сходу і Заходу. Перед приходом до керівництва Церквою Йосифа Сліпого УГКЦ сприймалася в Римській курії як тимчасовий етап переходу українців-греко-католиків до римо-католицизму. Церква із-за ув'язнення її Предстоятеля та єпископату в сталінські табори не мала свого керівного органу. Кожна єпархія в зарубіжжі діяла як самостійна, нікому не підпорядкована і не підзвітна структура. Єпархи її призначалися Східною Конгрегацією, не маючи досвіду життя в умовах матірнього українського соціуму. УГКЦ взагалі опинилася перед небезпекою повного поглинення Римо-Католицькою Церквою.

Численні свідки тогочасного стану Церкви згадують, що всередині її панував духовний застій, навіть якийсь хаос. Багато громад існувало без храмових приміщень. Душпастирська робота виконувалася автоматично, громади існували традиційно, без бажання щось змінювати. Церква не відповідала на виклики часу, на потреби віруючих. На парафіях перебували старі священники, які не хотіли щось змінювати. Припинилося фактично поповнення священства молодими служителями культу, бо ж Церква не мала своїх навчальних закладів. Духовний рівень діючих священників був низьким, часто примітивним, обрядодійним. Цьому сприяла і відсутність конфесійних видруків, навіть богослужбової літератури.

Фактично завмерло і біляцерковне життя. Мирянські організації розпадалися із-за відсутності проводу з боку священників. Майже всі ієрейські й архієрейські кадри в Церкві, особливо єпископи, були вихованцями, а відтак і ставлениками римських університетів, пап чи Конгрегації для Східних Церков.

Апостольська Столиця явно не була зацікавлена в тому, щоб мати для українців якусь окрему національну Церкву, яка б ускладнювала її міжцерковний діалог, зокрема з Московським Патріархатом, що після II Ватиканського Собору почав налагоджуватися. Участь Римо-Католицької Церкви у звільненні «в'язня віри» з радянських таборів та надання йому притулку у Ватикані подавалося як прояв християнської солідарності, що, без сумніву, працювало на авторитет цієї Церкви у світі.

Приїхавши до Риму, митрополит Йосиф Сліпий отримав занедбане «українське господарство»: українську діаспору, яка була поділена територіально між державами, політично – між чисельними партіями, національно – між багатьма українсько орієнтованими організаціями, конфесійно – між різними Церквами, зокрема Українськими Православними й Українською Католицькою, як вона тут називалася. Розкидана

по різних континентах, українська діаспора і Українська Католицька Церква втрачали свою ідентичність, стоячи взагалі перед загрозою розчинення у світовому космополітичному котлі націй і у Вселенській Католицькій Церкві.

Прихід Йосифа Сліпого стався в час, коли він був найбільш потрібний Церкві. Тому-то ця з'ява в Римі «Ісповідника віри» була, за словами о.Івана Музички, «потрясаючою подією». Все, що встиг зробити Йосиф Сліпий за 21 рік свого емігрантського пастирювання, було спрямоване насамперед на здобування для Української Католицької Церкви патріаршого помісного статусу, який би поставив її в рівне становище з іншими Східними Церквами і був наданий відповідно до ухвал Другого Ватиканського собору. Предстоятель всіма своїми помислами і діями працював на авторитет своєї Церкви, на визнання її з боку РКЦ як партнера в їх взаємовідносинах, на повагу від інших Церков католицького світу.

Цьому, без сумніву, сприяло те, що через декілька місяців після звільнення із радянських таборів і приїзду до Риму Йосиф отримує статус Верховного архієпископа, стає членом Східної конгрегації. З 1965 року папа Павло VI іменував його кардиналом – цебто статусом найвищої посадової особи в РКЦ. Як Верховному архієпископу, владиці Йосифу належав титул «Блаженніший».

З весни 1975 року Йосиф Сліпий користувався ще й титулом *Патріарха*. Незважаючи на те, що Рим не визнав патріаршество владики, факт самопроголошення став надзвичайно важливим для Церкви, оскільки *патріарх* вважається видимим символом Патріархату. Патріархат для Сліпого означав консолідацію і Церкви, і народу в діаспорі, про що він написав в своєму Заповіті. Характерним є те, що Йосиф Сліпий, певно слідуючи прикладу Веніаміна Рутського і вченню свого попередника митрополита Андрея Шептицького, прагнув статусу патріархату не тільки для греко-католиків, а для всіх українців, в т.ч. і православних.

Усвідомивши стан, в якому знаходилася Греко-Католицька Церква і в Україні, і в діаспорі, Йосиф Сліпий від самого початку намагався реорганізувати її життя, зробивши її самоуправною, очолюваною патріархом, Помісною Українською Католицькою Церквою. Про це він заявив у своєму виступі на Другій сесії Другого Ватиканського Собору. Блаженніший прагнув піднести Києво-Галицьку митрополію до патріархатного статусу, про що заявив на Соборі відкрито, ясно і чітко. Пропозиція Сліпого про єдність християн в патріархаті УГКЦ стала сенсаційною на Соборі і була сприйнята оплесками всіх його делегатів, а відтак – визнанням слухності. Вперше прозвучала на цьому Соборі ідея про те, що греко-католики – це гілка єдиної християнської Церкви.

Виступаючи, майбутній патріарх заявив, що його уповноважують виступати віки, вся тисячолітня історія християнства Русі, стан Церкви на її матірній території.

Згуртовуючи народ своєї Церкви, Йосиф Сліпий здійснив низку архієрейських подорожей по країнах Європи, Америки, Азії та Австралії у 1968-1976 рр. Мета поїздок Патріарха - зміцнити зв'язки із вірними діаспори різних поселень і сформувати в такий спосіб відчуття наявності Церкви, пожвавити й урізноманітнити церковно-релігійне життя. Кардинал Сліпий успішно репрезентував УГКЦ на чужині, заявляв про наявність українського греко-католицизму, про його незнищеність комуністичним режимом. Він брав участь у трьох міжнародних євхаристійних конгресах у Бомбеї, Боготі, Мельбурні.

Як Верховний архієпископ з патріаршими правами, Йосиф Сліпий скликав кілька Синодів Української Греко-Католицької Церкви, з яких найважливіші 1969, 1971 і 1973 років. На останньому із них була ухвалена Конституція патріархального устрою для УГКЦ. Своє розпорядження владика Сліпий вміщував у «Благовіснику Верховного Архієпископа візантійсько-українського обряду», який став виходити в Римі з 1964 року.

На думку істориків Церкви, патріарх Сліпий вдихнув нове життя в УГКЦ, ставши для неї будівничим в прямому і переносному сенсі слова. У Римі Йосиф Сліпий побудував собор св. Софії, який урочисто освятили в 1969 р. Він задумувався як місце духовного єднання українців греко-католицької діаспори, ставши їх основною святинєю на тривалі роки. До храму приїздили українці не тільки з різних міст Італії, а й з інших країн, знаючи, що мають в Римі свою національну духовну домівку. За ініціативи Йосифа Сліпого були збудовані храми і в багатьох інших містах країн світу, де діяли громади українських греко-католиків. Чи не найважливішою справою всього свого життя Йосиф Сліпий вважав утворення Українського католицького університету. Він активно засновував монастирі, організовував наукові і богословські товариства, відкривав музеї і бібліотеки. При Сліпому почали діяти видавництва УГКЦ, де публікувалися різні збірники і монографії, випускалися греко-католицькі журнали і газети.

Бажання Йосифа Сліпого вибороти для Української Католицької Церкви статус Патріархату, який мав би стати інтеграційним чинником для всієї української греко-католицької діаспори, не отримало формального закріплення і підтримки з боку Римської Курії тоді. Аргумент про 400-річне змагання греко-католиків за свій Патріархат, про необхідність його для збереження українського народу від змосковщення і спольщення не переконали Рим. Не знайшовши розуміння для своїх планів в Апостольській

Столиці, на думку якої створення Українського Католицького Патріархату виявилось нібито «не на часі», Йосиф Сліпий зробив максимум, що було в його силах, щоб наблизити УГКЦ до цього статусу, хоч зустрівся з активною протидією цьому не лише з боку Ватиканської Курії, а й власного єпископату. Останній звик жити в умовах церковного безвладдя і не виявляв бажання в подальшому комусь підпорядковуватися. Отримавши свободу від радянського режиму, митрополит був водночас невільним жити в Римі за статутом своєї рідної Церкви. Його переміщення, навіть діяльність в межах очолюваної Церкви всіляко контролювала і гальмувала Римська Курія. Йому перешкождали навіть збирати Синод чи Архієрейський Собор Української Греко-Католицької Церкви.

Виголошена на Другому Ватиканському Соборі Йосифом Сліпим в 1963 році, а опісля активно обстоювана ним смілива ідея Патріархату УКЦ поділила греко-католицький загальний діаспори на дві частини: одна з них підтримала патріархальну ідею, а друга – виступила проти Патріархату УКЦ. Греко-католицька діаспора, розколовшись на два табори – гарячих прихильників і принципових противників Патріархату, перенесла цей розподіл і в матірню Церкву, яка від виходу з підпілля у 1989 році й досі вагається між необхідністю мати свій Патріархат і страхом просити його у Ватикану.

У своєму Заповіті кардинал Йосиф Сліпий згадував: «При наших зустрічах, я доводив бл.п. Павлові VI, що в Східній Церкві ні Папи, ні навіть Вселенські Собори не встановляли Патріархатів окремих Помісних Церков. Завершення тих Церков патріаршим вінцем було завжди овочем дозрілої християнської свідомості у Божого люду у всіх його частинах... З синівським смиренням, з терпеливістю, але з ясністю заявив я бл. п. Папі Павлові VI: «Не схвалите Ви, схвалить Ваш наступник... Бо вже тому, що ми, наша Українська Церква, існуємо, ніколи не можемо відказатися від Патріархату!». Йосиф Сліпий звертався до своїх вірних: «І вас, мої возлюблені діти, благаю: ніколи не відкажіться від Патріархату своєї Страдної Церкви... тільки дозріла свідомість своїх власних церковних і національних скарбів, своїх культурних і національних надбань і цінностей, своїх трудів і жертв, що входили в скарбницю цілої Вселенської Христової Церкви, створювали тверду основу для Патріархату!». Предстоятель УКЦ наголошує: наявність Патріархату є «рятунок нашої української, церковної і національної єдності»².

Проголошуючи 2012 рік роком пам'яті Блаженнішого Патріарха Йосифа Сліпого, Синод Єпископів УГКЦ звернувся з Посланням до вірних з нагоди 120-річного ювілею патріарха, в якому зазначається, що

Патріарх Йосиф – «живе втілення долі Української Церкви і нашого народу в ХХ столітті... Якщо в ув'язненні він був «німим *свідком* Церкви», то згодом, уже на поселеннях (за межами України), він став *голосом* «мовчазної Церкви» та її духовною опорою...»³. У Посланні наголошено, що саме завдяки Патріархові Йосифу Церква в діаспорі не просто вижила: вона стала світовою Церквою, без якої сьогодні вже важко уявити собі ландшафт Католицької Церкви у світі.

Закликаючи українців відзначити ювілей патріарха Йосифа Сліпого, Церква вважає, що найкращим способом його вшанування було б «зробити своїми ідеали Патріарха Йосифа», який все життя мріяв про патріархат для українських греко-католиків.

З приходом в 2011 році на посаду Глави УГКЦ Святослава Шевчука з'явилося більше шансів на виповнення сподівань Йосифа Сліпого. На питання часопису «Патріархат» щодо перспектив розбудови патріархального устрою Церкви владика зокрема відповів так: «Владика Гузар не вимагав Патріархату, а його будував. На сьогодні наші патріарші структури перебувають у стані розбудови. За тих 10 років розвитку нашої Церкви під проводом Патріарха Любомира вся УГКЦ, всі наші владика зрозуміли, що такий центр як Патріарша курія необхідний. Мало того, вони почали його підтримувати. Тепер цей центр починає щораз краще і більше служити для наших владик у всьому світі... Отож, я буду ватиму Патріархат! А це передбачає такі конкретні кроки: розбудову Патріаршої курії, збільшення її ефективності, підготовку кадрів, які могли б ефективно служити в тих структурах, покращення нашого служіння для наших єпархій і так само для кожного нашого вірного. Ми знаємо, що сьогодні внаслідок еміграційних процесів українці розкидані по всьому світу. Ми тоді знатимемо, що маємо Патріархат, коли кожен греко-католик, де б він не був на земній кулі, відчує, що він має свого духовного батька, яким є Глава нашої Церкви... Ми діємо як Патріарша Церква і розвиваємося як Патріарша Церква... Патріархат – це та структура, яка допоможе певною мірою вберегти нашу Церкву від розчинення у величезному морі католицького світу... Із здобуттям назви Патріаршої Церкви для нас стане зрозумілим, якою є наша ідентичність. А вона – свідчення Церкви часів неподіленого християнства. Нашою ідентичністю є ідентичність Київського християнства часів Володимирівського хрещення, коли щойно народжена Церква на землях Київської Русі була водночас дочірньою Церквою Константинопольського Патріархату, а з іншого боку перебувала у сопричасті з Апостольським Престолом... Патріарх Йосиф говорив, що ми повинні змагати до Патріаршої Церкви, щоб наші громади, парафії, єпархії не асимілювалися. Всі наші

єпископи на поселеннях входять до складу локальних латинських єпископських конференцій. І якщо ми не матимемо свого внутрішнього форуму, тоді ми не зможемо існувати як єдина Помісна Церква»⁴.

1. Бендик М. Помісність Української Греко-Католицької Церкви та її бачення Патріархом Йосифом Сліпим. – Львів, 1996; Глібчук П. Патріарх Йосиф Сліпий. Через терня випробувань до зірок небесної слави // Петро Глібчук. – Тернопіль, 2002; Мишанич О. Йосиф Сліпий // Олекса Мишанич. – К., 1993.
2. Заповіт Блаженнішого Патріарха Йосифа Сліпого [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.ugcc.org.ua/209.0.html>.
3. Пастирське Послання Синоду Єпископів Української Греко-Католицької Церкви до вірних з нагоди 120-літнього ювілею Патріарха Йосифа (Сліпого) [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.ugcc.org.ua/2187.0.html>.
4. Інтерв'ю з Патріархом УГКЦ Святославом Шевчуком // Патріархат.- 2011.– № 4. – С. 3-5.

SUMMARY

Georgiy Fylypovych

ROLE OF PATRIARCH JOSEPH SLIPYY IN SELF-PRESERVATION OF UKRAINIAN DIASPORA

This article focuses on the activities of Church Patriarch Joseph Slipyy aimed at the ethnic-religious and cultural consolidation of the Ukrainian Diaspora in times of crisis and instability of inter-religious relations. The idea of Patriarchy, which has consistently embodied by the head of the UGCC, was crucial in this process, providing an authoritative status of the church in the Christian family, saving Ukrainians from assimilation and annihilation.

Keywords: Church, Patriarch Joseph (Slipyy), national consolidation, ethnoreligious identification.

Tomasz Marciniak

UKRAIŃSKIE ZESZYTY. WIELKI GŁÓD WE WŁOSKIM KOMIKSIE

Ключові слова: Ukraina, Wiochy, Polska, Голодомор, komiks, malarstwo, sztuka, Stalin, komunizm, lgort, oral history,

Myślę, że nie będzie przesady w stwierdzeniu, że Wielki Głód na Ukrainie (Голодомор), który za ludobójstwo uznają rządy lub parlamente 26 państw, w tym Polska (uchwała Sejmu z 6 grudnia 2006), pozostaje faktem szerzej nieznanym przez polskie społeczeństwo. Być może ten rok, kiedy owe